

Hillitysti Päiviö Hetemäestä

Jukka Koivisto: Etulinjasta Etelärantaan. Päiviö Hetemäen poliittinen toiminta vuoteen 1962. Helsinki 2005, 397 s.

■ Poliittisen historian tutkimuksessa oikeisto ei ole ollut mikään valtaisan suosittu aiheenvalinta. Osittain syynä on ollut se, että lähdetilanne on usein hankalampi kuin vasemmistoa tutkittaessa, osittain luultavasti myös se, että akateemisissa piireissä konservatiivisen oikeiston tutkimista ei pidetä tieteellisesti seksikkäänä. Paljon enemmän huomiota ovat saaneet työväenpuolueet, vasemmistolaisuus yleensä, kansanliikkeet ja nyt myös gender-näkökulma. Toisen maailmansodan jälkeinen tutkimus on muutenkin pyörinyt lähinnä Kekkonen ja kommunismin ympärillä. Tosin puoluehistoriat ovat pikku hiljaa kuromassa välimatkaa kiinni ja tekemässä kuvan syvällisemmäksi ja monipuolisemmaksi. Median ja suuren yleisön kiinnostuksessa tämä kehitys ei kylläkään näy.

Oikeistopoliitikko Päiviö Hetemäki voi pinnallisen tietämyksen valossa vaikuttaa tavanomaiselta ja turvalliselta aihevalinnalta. Kyseessä on porvarillisen, ”eliittiin” kuuluvan mieshenkilön tutkimus ”perinteisen poliittisen historian” keinoin. Termiä tosin käytetään

nykyään useammin pejoratiivisesti kuin analyttisesti: sillä halutaan tuoda esille teeman tavanomaisuus, ”ei-innovatiivisuus” tai jopa etuoikeutettu asema. Todellisuudessa tämä kuva on stereotyyppinen tai tietoisesti taktinen. Henkilö- ja puoluehistoriat joutuvat todistelemaan oikeutustaan kilpailevien historioiden nauttiessa eräänlaista uutuuden sädekehää. Viimeksi mainitut mielletään etabloituneinakin marginaalin tutkimiseksi, mikä antaa mukavan kapinallisuuden kuitinan. Jos oikeistosta jokin kiinnostaa, se on äärioikeisto – pahat pojat ovat ainakin värikkäitä.

Päiviö Hetemäen persoonaa tai hänen kokoomuslaista aate-maailmaansa ei voi oikein värikkääksi sanoa, eikä hän ole helppo tutkittava. Kokoomuksen lähdetilanne on hänen toimintakaudellaan varsin rajallinen, eivätkä tätä kovin paljon kompensoi yksityiskokoelmatkaan, kuten vielä 1920–30-luvuilla. ”Kykypuolueen” emi-nenssit eivät enää itsestään selvästi pitäneet päiväkirjoja eikä heillä ollut paljon tarvetta kirjeenvaihtoonkaan, kun kaikki olivat tavalla tai toisella muutenkin tavoitettavissa. Hetemäenkin kokoelma on sisällöltään korkeintaan kohtuullinen, puolueen puheenjohtajista Jussi Saukkosen tuskin sitäkään, Arvo Salmisen käytännössä olematon. Tuure Junnilan kokoelma on varsin hyvä, mutta useimmiten hän edusti Hetemäen vastapoolia.

Statuskin oli muuttunut. Vuoden 1944 jälkeen Kokoomusta ei pidetty enää samalla tavalla valtiomiesten hautomona ja yhteiskunnallisen tietä-

myksen pankkina kuin aikaisemmin. Väheksymättä puolueen johtajia, Hetemäkeä muiden mukana, on todettava, että heidän ei edes odotettu päätyvän kansakunnan eikä yhteiskunnan kaapin päälle. Poliitiikan raskaan sarjan muodostivat sellaiset nimet kuin Kekkonen, Virolainen, Karjalainen, Korsimo, Fagerholm, Leskinen, Kuusinen, Pessi ja monet muut hyvin ei-oikeistolaiset hahmot.

Koiviston tutkimus Hetemäestä ei sekään nouse mikään muurinmurtajaksi oikeiston tutkimisessa. Väitöskirjan metodinen ja teoreettinen puoli on lievästikin ilmaistuna niukka – siinä määrin, että tämän huomaa sellainenkin tutkija, jonka mielestä teorioiden painotusta ja pyörystä on tiedepiireissä usein liikaakin, suoranaishana isetarkoituksena, ilman että se kohtaisi reaalitutkimusta välttämättä lainkaan. Koiviston osalta kyseessä on lähes toinen äärimmäisyys, jota voi tuskin sanoa edes teorian ja metodin kirjoittamiseksi tekstin sisään. Muutenkin teksti on kovin deskriptiivinen. Dispositiostakaan ei oikein käy ilmi, että tekijän tavoitteena – joka myös toteutuu – on saada selville muutakin kuin Hetemäen henkilöhistoria (vuoteen 1962): asevelisuunnan aatteellinen sisältö, konservatiivien sosiaalisuus, poliittisen yhteistyön ja ”puhtaan linjan” välinen ristiriita ja monia muita asioita. Loppuluvussa nämä kuvataan hyvin ansiokkaasti.

Miinuksena on myös mainittava, että tekijä ei ole ollut lainkaan tietoinen ajan kokoomuspoliitikkojen lähestulkoon ainoasta laajasta politiikan yk-

sityislähteestä. Tämä on eduskuntaryhmän puheenjohtajanakin toimineen Felix Seppälän päiväkirja, jota säilytetään Hämeenlinnan maakunta-arkistossa. Päiväkirjasta olisi löytynyt ainakin yksi näkökulma lisää sekä kulissien takaisia puheenvuoroja ja tunnelmia. Puutteena voi pitää myös kansainvälisen tutkimuksen ja kansainvälisten vertailukohteiden todella niukkaa esittelyä. Tekijä korostaa, että Hetemäki oli nimenomaan *suomalainen* konservatiivi, mutta vaikutelmaksi jää, että ainutlaatuisuus on päätetty jo etukäteen, testaamatta. Kuitenkin esimerkiksi Jyrki Smolanderin väitöskirja osoitti kansainvälisten vertailujen olevan hyvin oleellisia ja toimivia kansallisista erikoispiirteistä huolimatta. Tosin myönnettäköön, että tutkimusten välissä on periaatteellisia eroja: Smolander tutki puoluetta ja sen aatesuuntaa, Koivisto henkilöä.

Yhden teorian tekijä ottaa huomioon: sukupolviteorian. Malli kuitenkin hiukan ontuu sikäli, että Hetemäen avainkokemukseksi asetetaan kokemus, jonka aikana hän oli jo 26–28-vuotias: sotavuodet. Tekijä itsekin kuitenkin viittaa, Matti Virtasen tekstiin pohjautuen, että sensitiivisin vaihe sijoittuu yleensä ikävuosiin 16–18. Miksi tekijä ei siis pohdi niitä kriisejä, jotka todella olivat olemassa Hetemäen ”herkän iän” vaiheessa – lama ja Lapuan liike? Veivätkö ne kohti maltillisuutta, kun Hetemäki näki, että jyrkkä suunta epäonnistui ja että puute oli laajaa? Esimerkiksi Englannin konservatiivien piirissä lamalla oli selvä vaikutus macmillan-

nilaisten sosiaalisesti painottuneeseen ajatteluun, josta sitten Thatcherin ikäpolvi asenteellisesti erosi.

En toki kiistä sitä, että sotavuodet ovat todennäköisesti olleet hetemäkeläiselle asevelisukupolvelle niin voimakas kokemus, että potentiaalisesti sensitiivisemmän vaiheen vaikutteet ovat voineet jäädä sen alle. Silti jää vaikutelma, että muutamat hedelmälliset kysymykset on jätetty kysymättä. Tasapainon vuoksi on kuitenkin kiitettävä tekijän havaintoa siitä, että politiikassa kaikkea ei voi suunnitella, eikä kaikki suunniteltu toteudu. Tämä on arkinen totuus, joka jää usein huomaamatta liian loogisia ja johdonmukaisia rakennuspalikoita etsiviltä tutkijoilta. Paljon tapahtuu myös väärän informaation, epäonnistumisten, sattumien ja tunarointienkin kautta.

Lähteiden käytössä Koivisto on luotettava ja pätevä tutkija. Hän ei ylitulkitse eikä rakenna sensaatioita sinne, missä lähteet eivät sellaiseen anna aihetta. Toisaalta taustojen kuvaaminen on niin pedantin tarkkaa, että se uuvuttaa. Useassa alaluvussa käydään läpi mutkikkaita hallituseuvotteluviidakkoja useita sivuja, ja vasta niiden lopussa mainittiin lyhyesti Hetemäen kannanotoista. Kokoomus on usein kuin möhkäle, joka reagoi ja toimii monoliittina. Ote kuitenkin paranee loppua kohti, ja loppuluku on suoraan analyttinen helmi.

Tutkimustuloksista ei löydy sensaatioita. Kokoomusjohtajista tekijä ei noteeraa Arvo Salmista ja Jussi Saukkosta kovinkaan korkealle, vaan hänen

mukaansa Hetemäki oli puolueen vaikutusvaltaisin poliitikko. Voisi kuitenkin kysyä, mihin suuntaan vaikutusvaltaisin? Mikä on mittari? Eikö vaikutusvaltaan kuulu myös oman puoluekoneiston ja kentän hoito?

Vaikutelmaksi jää myös, että Paasikiven ja Kokoomuksen eroja on tekstissä liikaa häivytetty. Se, mitä tekijä sanoo, pitää paikkansa, mutta kolikon toista puolta ei käännetä esiin. Paasikiven ja 1940-luvun Kokoomuksen välissä oli sekä poliittiset intressit että henkinen kuilu, tavallaan suomettelaisuuden ja perustuslaillisuuden henkisten perintöjen uusi vastakkainasettelu (sivulla 312 Junnilan luokitteluinen ”suomettelaiseksi” lienee lapsus).

Suorastaan nykyaikaisilta kuulostavat porvarillisen puolueen ongelmat saada aikaan yhteistyötä. Tekijä valaisee vähän tutkittuja vuosien 1956–59 porvarillisen kokoamisen hankkeita ansiokkaasti. Näkyvin yritys oli niin sanottu Vapaan Kansanvallan Liitto. Hetemäki kannatti hankkeita voimien kokoamiseksi sekä vasemmistoa että Kekosta vastaan. Kun kuitenkin muistetaan hänen useimmiten realistiset tilannearvionsa, jää kuitenkin kysymään, miksi hän oli tässä niin epäluonteellisen optimistinen. Olihan pakko arvata, että Maalaisliitto vastustaisi hanketta ja leimaisi sen ulkopoliittisesti, SKDL maalaisi kauhukuvan nousevasta oikeistosta, jopa lapualaisuudesta ja fasismistä, Neuvostoliitto tukisi tätä väitettä, ja omassa puolueessa suuri osa olisi vastaan. Miten hanke olisi ylipäätään voinut

onnistua? Vastassa oli niin suuret rakenteelliset voimat, että Hetemäen optimismia – tai ainakin vaaramomenttien sivuuttamista – on vaikeaa ymmärtää. Sama koskee vuoden 1960 hallitusratkaisun ja vuoden 1962 presidentinvaalinäkymien kytkeyden ohittamista.

Tekijä päättää tutkimuksensa siihen, mistä Hetemäen suurin vaikutusvalta ehkä vasta alkaa. Irtauduttuaan kokoomuslaisesta päivänpolitiikasta STK:hon ja saatuaan lopulta aikaan erinomaisesti toimivat suhteet Kekkoeseen Hetemäki pääsi ehkä valtakunnan ainoaksi oikeistolaiseksi harmaaksi eminenssiksi, jonka Kekkonen otti vakavasti neuvonantajana. Tämän ajan tutkimisesta lienee jo olemassa kilpailevakin projekti.

Toisaalta on ollut suorastaan piristävää lukea Hetemäen vaiheista Koiviston tutkimuksesta juuri siksi, että kohde edustaa myös omana itsenään merkittäviä ilmiöitä – ilmiöitä, joista on vielä varsin vähän systemaattista, akateemista mitata täyttävää tutkimusta. Näitä ovat asevelisukupolvi porvarilliselta puolelta katsottuna, konservatismi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen sekä ideologisena että käytännön politiikan ilmiönä ja yritykset koota porvarillista rintamaa keskiluokkais-kaupunkilaisin tunnuksin. Nämä ovat kaikki vielä varsin kartoittamattomia ilmiöitä, hyvinvointivaltiokehityksen sekä osia että vaihtoehtoja. Koiviston kirjan näkyvyys kärsinee siitä, että kohteena ei ole vain jälleen uusi kuu, josta tarkastellaan, miten kekkosauringon valo siitä heijastui, vaan oma

tähtensä, mutta todellinen merkitys ei tästä vähene, päinvastoin.

Kokonaisuutena väitöskirja on arvokas, joskin hieman pidättelevän asiallinen kontribuutio Suomen toisen maailmansodan jälkeisen sisäpolitiikan tutkimukseen. Tällaisena tutkimus on toisaalta kohteensa näköinen: eipähän tämäkään olisi arvostanut mitään varsinaista sana-akrobatiaa.

Vesa Vares